

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра логопедії та спеціальних методик

Кваліфікаційна робота

з теми:

**“ДОСЛІДЖЕННЯ МАТЕМАТИЧНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ У ДІТЕЙ З
ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ В ОСВІТНЬОМУ
ІНКЛЮЗИВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ”**

Виконав здобувач 2 курсу групи SoL2-M22z

ОП Спеціальна освіта (Логопедія)

спеціальності 016 Спеціальна освіта

спеціалізації 016.01 Логопедія

Анатолій ДОБРЯНСЬКИЙ

Керівник: **Лілія РУДЕНКО,**

доктор психологічних наук, професор

Рецензент: **Олена ВЕРЖИХОВСЬКА,**

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри психолого-медико-педагогічних

основ корекційної роботи

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ МАТЕМАТИЧНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ УЧНІВ У ЗАКЛАДІ ОСВІТИ.....	8
1.1. Характеристика і етапи розвитку мовлення як психічного механізму становлення особистості.....	8
1.2. Порушення мовлення як психолого-педагогічна проблема у освітньому середовищі.....	18
1.3. Формування математичної компетенції у парадигмі нової української школи з інклюзивним навчанням.....	29
Висновки до першого розділу.....	37
РОЗДІЛ II. ДОСЛІДЖЕННЯ МАТЕМАТИЧНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ У ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ У СИСТЕМІ ОСВІТИ З ІНКЛЮЗИВНИМ СЕРЕДОВИЩЕМ.....	39
2.1. Обґрунтування методики дослідження математичних компетенцій в учнів з порушеннями мовлення.....	39
2.2. Розробка методики дослідження математичних компетенцій в учнів першого класу з порушеннями мовлення.....	46
2.3. Результати дослідження сформованості математичних компетенцій в учнів з порушеннями мовлення першого класу.....	65
Висновки до другого розділу.....	77
ВИСНОВКИ.....	79
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	84

ВСТУП

Актуальність дослідження. На сучасному етапі становлення України як незалежної держави в умовах війни з росією традиційно позитивним залишається ставлення суспільства до дітей з особливими освітніми потребами. Війна привнесла певною мірою нове бачення умов і шляхів їх соціалізації та інтеграції в соціум. Значну частину серед них складають діти із порушеннями мовленнєвого розвитку, у становленні особистості яких вирішальну роль часто відіграє рівень сформованості їх комунікативної компетентності, оскільки мовлення є провідним засобом дії компенсаторних механізмів.

Мовлення як діяльність безпосередньо пов'язана з усіма сферами людської свідомості. Історія становлення людської спільноти довела, що мовлення виступає важливим фактором психічного розвитку особистості і удосконалення суспільних відносин. Мовлення має безпосередній вплив на розвиток свідомості, формування мисленнєвих операцій, на вольову, мотиваційну та емоційну сфери, збагачує інтелектуальні можливості суб'єкта. Мовлення як психічне явище являє собою складний процес відображення оточуючої дійсності через особливі символічні форми, складний вид діяльності, який вимагає включення практично всіх психічних процесів.

Теоретичні аспекти проблеми організації корекційної роботи з дітьми з порушеннями мовлення є предметом дослідження багатьох вчених (А. Арендарук, Н. Гаврилова, В. Галущенко, В. Кисличенко, С. Конопляста, А. Кравченко, О. Ласточкіна, М. Лепетченко, Л. Лісова, Н. Лопатинська, І. Мартиненко, О. Мартинчук, І. Марченко, Т. Махукова, О. Пилипенко, С. Притиковська, Ю. Рібцун, Н. Савінова, М. Савченко, Т. Сак, Є. Соботович, В. Тарасун, В. Тищенко, О. Ткач, Л. Трофименко М. Шеремет та інших).

Загальні питання проблеми організації освітнього простору для дітей з тяжкими порушеннями мовлення представлені у роботах Н. Гаврилової, В. Галущенко, Н. Голуб, Н. Іванюк, Л. Калмикової, А. Кравченко, О. Ласточкіної, Л. Лісової, Т. Махукова, К. Піменової, Л. Пустовіт, Т. Скрипник, Є. Соботович, В. Тарасун, В. Тищенко, О. Ткач, Л. Трофименко, Н.

Чередніченко та інших. У працях цих вчених теоретично і практично доведено, що посилена увага до навчання дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку виступає необхідною умовою їхнього становлення як суспільно значущої особистості.

При організації освітнього процесу з дітьми з порушеннями мовленнєвого розвитку в умовах інклюзивного середовища компетентнісний підхід складає одну з головних наскрізних ліній і його актуальність визначає його конкретизація по відношенню до окремих дисциплін навчального плану. При цьому математичні компетентності виступають одними з найбільш складних для оволодіння дітьми з порушеннями мовлення. Саме тому математичні компетенції дітей з порушеннями мовлення були предметом дослідження незначної кількості науковців (Н. Гаврилова, В. Тарасун, Л. Лісова), що і обумовило вибір теми кваліфікаційної роботи “Дослідження математичних компетенцій у дітей з порушеннями мовлення в освітньому інклюзивному середовищі”.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Кваліфікаційна робота виконана відповідно до науково-дослідної теми кафедри логопедії та спеціальних методик факультету спеціальної освіти, психології і соціальної роботи Кам’янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка “Інноваційні технології в дослідженні і розвитку дітей з порушеннями інтелекту та мовлення в сучасних умовах становлення спеціальної та інклюзивної освіти”.

Мета кваліфікаційної роботи – виявлення стану сформованості математичних компетенцій у дітей з тяжкими порушеннями мовлення першого класу та темпів оволодіння ними в інклюзивному освітньому просторі.

Об’єкт дослідження – математичні компетенції молодших школярів з тяжкими порушеннями мовлення.

Предмет дослідження – особливості дослідження математичних компетенцій у школярів з тяжкими порушеннями мовлення у в умовах інклюзивного середовища.

Завдання кваліфікаційної роботи.

1. На основі опрацювання наукових досліджень і практичних розробок проаналізувати особливості психофізичного розвитку дітей з порушеннями мовлення і напрямки формування математичних компетенцій з урахуванням освітнього процесу в умовах нової української школи.

2. Обґрунтувати методику дослідження математичних компетенцій в учнів першого класу з порушеннями мовлення у закладі загальної середньої освіти з інклюзивною формою навчання.

3. Адаптація методики дослідження математичних компетенцій в учнів першого класу відповідно до умов інклюзивного навчання у парадигмі роботи нової української школи.

4. Визначення рівня сформованості математичних компетенцій в учнів першого класу з порушеннями мовлення через використання рівневого підходу і співвіднесення їх з бальною шкалою оцінювання.

Методи дослідження, використані в роботі: *Теоретичні*: вивчення, аналіз психолого-педагогічної і методичної літератури за проблематикою дослідження; відбір методик експериментального дослідження математичних компетенцій учнями з порушеннями мовленнєвого розвитку першого класу; *емпіричні*: констатувальний експеримент; спостереження; аналіз особових справ школярів; кількісний і якісний аналіз результатів експериментального дослідження.

Теоретична значущість наукового дослідження дозволяє прослідкувати ефективність формування математичних компетенцій як через використання традиційних, загально прийнятих для навчання дітей методами, так і з використанням підходів, запропонованих у парадигмі організації роботи нової української школи в контексті інклюзивного навчання. Тестова методика дає можливість провести аналіз не лише кінцевого етапу сформованості математичних компетенцій відповідних геометричної, арифметичної і логічної змістових ліній, які використовуються у новій українській школі, але й організувати освітній простір з урахуванням наявних у дітей труднощів, тобто адекватно створити індивідуальну освітню траєкторію для кожного учня. Також наявність методики переведення оцінки

з використанням рівневого підходу в бальну традиційно використовувану шкалу дає можливість батька адекватно розуміти стан сформованості у їхніх дітей математичних знань, умінь і навичок навіть при відсутності оцінювання у першому класі.

Кваліфікаційна робота дозволяє на **практиці** пересвідчитись у ефективності використання порівневого підходу для оптимізації навчально-виховного процесу з формування математичних компетенцій з метою організації оптимального дослідження рівня їхньої сформованості у першому класі. Також запропоновані тести дають можливість не лише проводити діагностику стану засвоєння математичних компетенцій з урахуванням геометричної, арифметичної і логічної змістових ліній, які пропонуються для використання в умовах нової української школи, а й організувати навчання дітей відповідно до створення індивідуальної траєкторії розвитку кожного окремого учня. При цьому застосування такої форми роботи дозволяє оптимізувати процес навчання не лише при вивченні математики, а й на інших заняттях, домогтися гармонії корекційних впливів різних спеціалістів на школярів з порушеннями мовленнєвого розвитку.

Дослідження носило експериментальний характер і проводилось на базі закладів загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням № 4 м. Хмельницького і с. Солобківці, Хмельницького району. У ньому приймали участь 9 школярів 1 рівня підтримки з висновком інклюзивно-ресурсного центру про наявність фонетико-фонематичного недорозвитку мовлення і фонетичного недорозвитку мовлення, а також 5 учнів 2 рівня підтримки із висновком інклюзивно-ресурсного центру про наявність загального недорозвитку мовлення III і IV рівнів. Всього у дослідженні приймали участь 14 учнів.

Апробація результатів дослідження. Матеріали кваліфікаційної роботи апробовані на науковій конференції студентів і магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка у 2023 році. Результати роботи висвітлено у статі "Особливості дослідження пам'яті у дітей з фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення" // *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.*

Корекційної педагогіка і психологія : зб. наук. праць. Вип. 13. Кам'янець-Подільський: Видавець Ковальчук О.В., 2023. С. 23-28.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, переліку використаних джерел, який нараховує 80 позицій.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило зробити певні висновки.

1. Для виникнення як розуміння мовлення, так і активного її використання має бути потреба безпосередньої комунікації. Для оволодіння мовленням недостатньо просто запропонувати дитині слова як зразки для відтворення. Зв'язок між словом і предметом або словом і дією виникає лише за наявності усвідомленої потреби у спілкуванні, у системі діяльності дитини, яка формується під впливом безпосередньої взаємодії з іншими людьми або спільно з ними. Джерелом мовленнєвої діяльності у всіх її аспектах виступають комунікативно-пізнавальні мотиви. Ці мотиви виникають у суб'єкта у предметі мовленнєвої діяльності і основою яких є думка, перетворюються у внутрішнім комунікативно-пізнавальний стимул для її використання. Розвиток комунікативної і пізнавальної діяльності відбувається у тісній взаємодії і взаємообумовлюється їхньою необхідністю при виконання різних видів діяльності. Розвиток мовлення проходить ряд етапів, кожен наступний з яких взаємопов'язаний і взаємообумовлений попереднім. Недостатня стійкість, відсутність, викривлення або затримка становлення однієї фази призводить до затримки, а то і до повного випадання формування та розвитку наступної функції мовлення.

2. Вивчення математики в рамках компетентнісного підходу змінює традиційний політехнічний принцип формування математичної освіти принципом життєвої практичності, при якому поняття “компетентності учня” трактується як “життєві компетентності”, тобто такі його знання, уміння та навички, які він може застосувати у типових життєвих (побутових) ситуаціях. Виділення наскрізних змістових ліній шкільної математичної освіти включає в себе п'ять компонентів: арифметичний, алгебраїчний, геометричний, стохастичний і логічний. При цьому можлива їхня реалізація у межах наявного тижневого бюджету часу, виділеного на вивчення математики – як інваріантного (однакового для всіх учнів) курсу.

3. При розробці і адаптуванні цієї тестової методики в її основу взята концепція “рівнів засвоєння”. Відповідно рівень оволодіння математичними компетенціями розглядається як прояв різних видів розумової діяльності при

виконанні цілеспрямованих дій учнями для розв'язання певного класу завдань, пов'язаних з тією чи іншою темою вивчення. Такий підхід дозволяє визначити ступінь самостійності учнів у контексті характеристики результат засвоєння ключових математичних понять, розділів і тем, які передбачені для вивчення навчальною програмою. Також він характеризує здатність учнів виконувати певні цілеспрямовані учбові дії (описові, перцептивні, словесні) і застосовувати отримані знання і вміння для вирішення нових задач і дозволяє використати розроблені завдання і як навчально-розвивальні. Оцінка виконання завдання передбачала використання учнями чотирьох рівнів розумової діяльності: пасивний, репродуктивний, репродуктивно-продуктивний і продуктивний. Характер розумової діяльності – сприймання, усвідомлення та класифікація програмного математичного матеріалу

4. Безпосередньо тести формувались за трьома змістовими лініями (арифметичну, геометричну, логічну) які пропонуються для впровадження відповідно стандартам нової української школи. Необхідно відзначити, що всі ці змістові лінії не вивчаються одноосібно, а постійно переходять одна в одну, взаємодоповнюють, удосконалюються в інших, тобто їхнє вивчення має органічно включатись у освітній процес незалежно від тієї чи іншої теми або напрямку. Лише в такому форматі у дітей будуть формуватися позитивні мотиви на вивчення математичних алгоритмів, на комплексне формування у них знань, умінь і навичок.

Ці три змістові лінії включають в себе 14 змістових тем або розділів програми, з якими учні знайомляться на заняттях з математики впродовж першого класу. У геометричну змістову лінію, компетенції з якої формуються в першому класі, умовно входять теми: 1) одиниці величини; 2) геометричні фігури. У арифметичну змістову лінію умовно входять: 1) лічба; 2) число і цифра; 3) кількісний склад числа; 4) порівняння чисел і кількісних сукупностей; 5) додавання; 6) віднімання; 7) читання і називання компонентів і знаків арифметичних дій; 8) склад числа. У логічну змістову лінію включені: 1) задачі на знаходження суми; 2) задачі на знаходження залишку; 3) задачі на збільшенні чи зменшення на кілька одиниць; 4) задачі на різнецеве порівняння.

Дослідження кожної теми включає в себе тести різного рівня складності. Кожен окремий тестовий комплекс містить 1 – завдання (в деяких випадках його може не бути або передбачається його виконання як відповідь на запитання); 2 – запитання; 3 – орієнтовна правильна відповідь або розв'язок.

5. Характеризуючи результати перевірки геометричної змістової лінії необхідно відзначити, що учнями з першим рівнем підтримки в основному засвоєно математичні компетенції на третьому, репродуктивно-продуктивному рівні. Лише у двох школярів констатовано другий, репродуктивний, рівень засвоєння. Арифметичну змістову учні цієї групи засвоїли на продуктивному і репродуктивно-продуктивному рівнях. Продуктивний, четвертий рівень дозволяє виконувати самостійне перетворення способів вирішення навчальних завдань і переносити їх на виконання інших видів діяльності. У цьому аспекті їхні знання практично не відрізняються від рівня засвоєння навчального матеріалу учнями першого класу з нормотиповим розвитком. Окремі учні цієї групи певні теми засвоїли краще, певні – гірше, але при цьому знання та вміння арифметичної змістової лінії сформовані, можемо вважати, на достатньому рівні. Матеріалом логічної змістової лінії вони оволоділи на репродуктивному і репродуктивно-продуктивному і продуктивному рівнях. У них виникали проблеми через недостатність вербалізації знань, у окремих учнів спостерігались труднощі проведення аналізу умови задачі, пригадуванні назв. Вони помилялись під час самостійного визначення напрямку дій у процесі виконання розв'язку задач, недостатньо розуміли значення слів, які вказували на алгоритм розв'язання задач, неправильно визначали дії та їхню послідовність. Вивчаючи сформованість вміння розв'язувати арифметичні задачі на знаходження суми відмічаємо третій – четвертий рівень. Тобто частина учнів розв'язували задачі такої складності з використанням достатньої кількості сформованих логічних зв'язків і послідовностей. Задачі на знаходження залишку практично всі учні цієї групи в основному розв'язували на третьому – репродуктивно-продуктивному рівні. У той же час задачі на збільшенні чи зменшенні на кілька одиниць, задачі на різнице

порівняння учні вирішували відповідно на другому і третьому рівнях.

Школярі з другим рівнем підтримки геометричну змістову лінію засвоїли на другому рівні – репродуктивному. Це дозволяє їм відтворювати засвоєний навчальний матеріал застосовують ці знання під час виконання практичних робіт за зразком. Лише двоє школярів цієї групи оволоділи темою “Одиниці величина” на третьому рівні. Арифметичну змістову лінію школярі цієї групи засвоїла дещо гірше. Так, наприклад математичні компетенції з тем “Лічба” і “Число і цифра” засвоєні ними на репродуктивно-продуктивному і продуктивному рівнях. Вони оволоділи лічбою у прямому і оберненому порядку, поелементною лічбою, лічбою рівними числовими групами у межах 20. Розрізняють написані і друковані цифри, частково помічають приховані цифри і їхні елементи. На репродуктивно-продуктивному рівні вони виконують арифметичні обчислення на додавання. При цьому відмічається проблеми під час виконання дій віднімання, які в арифметичній змістовій лінії є дещо складнішими за додавання. Оволодіння темами “Кількісний склад числа”, “Порівняння чисел і кількісних сукупностей”, “Читання і називання компонентів і знаків арифметичних дій” у 80% учнів були на репродуктивному рівні і у 20 – на репродуктивно-продуктивному. Вивчення теми “Склад числа” зафіксовано нами у дітей цієї групи на першому, пасивному рівні, який включає в себе вміння проводити сприймання, розрізнення, усвідомлення та класифікацію вивченого програмного матеріалу. Учні цього рівня підтримки мають проблеми проведення вибору конкретних вербальних та невербальних одиниць для формування програм математичної діяльності в абстрактно-логічному плані: вони неправильно визначали дію, необхідну для розв’язання задач; потребували постійної допомоги з боку педагога або асистента вчителя; мали проблеми визначення логічної послідовності при аналізі вербальної інформації. Для розв’язання задачі недостатньо лише бесіди за її змістом, потрібна часто пряма підказка вибору необхідної дії. При цьому потрібно відмітити: якщо сформованість навичок розв’язувати задачі на знаходження суми у них була на другому або третьому рівнях, то задачі на знаходження залишку, на збільшення або зменшення на декілька одиниць, на різнице

порівняння – на першому або другому рівнях.

Школярі з порушеннями мовленнєвого розвитку, які потребували другого рівня підтримки, мали значно гірші знання математичних компетенцій. Відставання їхніх математичних знань, уміння і навичок було чітко видно. Це обумовлювалось безпосередньо наявними проблемами вербалізації знань, недостатністю словникового запасу, затримкою проведення словесно-логічних операцій. Особливо це стосується логічної змістової лінії.

В цілому можемо зазначити, що за допомогою такої методики можна визначити основні проблемні моменти, які виникають у процесі формування математичних компетенцій і, відповідно, скоригувати індивідуальну траєкторію роботи з дітьми, вказати батькам на необхідність посилення того чи іншого напрямку формування математичних знань, умінь і навичок. Рівнева оцінка сформованості математичних компетенцій дозволяє чітко визначити напрямки роботи відповідно до трьох змістових ліній, які використовуються в сучасному закладі загальної середньої освіти в першому класі – геометричної, арифметичної і логічної. Також необхідно відмітити, що наявність шкали переведення рівневих показників у числові відповідно до бальних оцінок, які використовуються у умовах закладу освіти, дозволяє батькам краще орієнтуватись у сформованості математичних знань, умінь і навичок їхніх дітей і, відповідно, спрямовувати свої зусилля на подоланні або корекції тих чи інших проблемних моментів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арендарук А.О. Логопедичний супровід дітей з ТПМ в умовах інтегративного навчання, як психолого-педагогічна проблема [Електронний ресурс]. *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*: зб. наук. праць. 2012. Вип. 21. С. 3-6. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_019_2012_21_3
2. Богданович М.В., Козак М.В., Король Я.А. *Методика викладання математики в початкових класах*. Київ. А.С.К., 1999. 234 с.
3. Богуш А.М. *Дошкільна лінгводидактика: теорія і методика навчання дітей рідної мови: підручник* / Богуш А.М., Гавриш Н.В. Київ. Вища школа. 2007. 542 с.
4. Богуш А.М. *Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років*. Монографія. 2-е видання. Київ. Слово. 2010. 374 с.
5. *Великий тлумачний словник сучасної української мови* / Голов. ред. В.Т. Бусел. Київ. Ірпінь: ВТФ Перун, 2007. 1736 с.
6. Вержиховська О.М., Бонецька О.М., Козак А.В. *Теорія і спеціальна методика виховання дітей з вадами мовлення: Навчальний посібник*. Кам'янець-Подільський: ТОВ "Друк-Сервіс", 2013. 384 с.
7. Выготский Л.С. *Мышление и речь*. Москва. Астрель. 2011. 640 с.
8. Гаврилов О.В. *Особливі діти в закладі і соціальному середовищі*. Кам'янець-Подільський: ПП Медобори-2006, 2012. 332 с.
9. Гаврилов О.В. *Спеціальна методика математики в допоміжній школі: Навчально-методичний посібник*. Кам'янець-Подільський. Медобори-2006, 2011. 184 с.
10. Гаврилов О.В. *Мова, мовлення, їхні функції і вплив на психічний розвиток особистості. Проблеми сучасної психології: Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка АПН України* : зб. наук. праць. № 2. 2008. С. 85-96.
11. Гаврилова Н.С. *Діагностичні технології оцінювання математичних знань, умінь та навичок. Дефектологія*. №3. 1999. С. 17-21.

12. Гаврилова Н.С. Класифікації порушень мовлення [Електронний ресурс]. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна: зб. наук. праць.* 2012. Вип. 19 (1). С. 327-349. Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkr_sp_2012_19\(1\)_38](http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkr_sp_2012_19(1)_38)

13. Гаврилова Н.С. Порушення фонетичного боку мовлення у дітей: Монографія. Кам'янець-Подільський. ТОВ "Друк-Сервіс", 2011. 200 с.

14. Гаврилова Н.С. Типи порушень артикуляційної моторики та особливості їх корекції. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): зб. наук. праць.* Кам'янець-Подільський. Вип. 8. 2017. С. 54-64.

15. Галущенко В.І. Розвиток емоційно-мімічних засобів спілкування у дітей з порушеннями мовлення [Електронний ресурс]. *Логопедія.* 2015. № 6. С. 19-24. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/logoped_2015_6_4

16. Ганич Д.І. Словник лінгвістичних термінів / Д.І. Ганич, І.С. Олійник. Київ. Вища школа. 1985. 360 с.

17. Голуб Н.М. Особливості сукцесивного та симультанного аналізу і синтезу в молодших школярів з порушеннями психо-мовленнєвого розвитку [Електронний ресурс]. *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія: зб. наук. праць.* 2013. Вип. 23. С. 47-52. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_019_2013_23_17

18. Дегтяренко Т.В., Ковиліна В.Г. Психофізіологія раннього онтогенезу. Київ. УАІД "Рада", 2011. 328 с.

19. Державний стандарт базової середньої освіти. Постанова КМУ № 898 від 30.09.2020 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti>

20. Жинкин Н.И. Механизмы речи. Москва. Медгиз. 1958. 368 с.

21. Запорожец А.В. Значение ранних периодов детства для формирования детской личности. Принципы развития в психологии. Москва. Медгиз. 1978. С. 243-258.

22. Зелінська-Любченко К.О. Розвиток мовленнєвої діяльності

дошкільників в умовах онто- та дизонтогенезу. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*: зб. наук. праць: Вип. 7, у 2-х т. Кам'янець-Подільський. 2017. Т. 1. С. 144-155.

23. Іванюк Н. Корекційна робота вчителя-логопеда з дітьми, що мають порушення усного і писемного мовлення. *Дефектологія*. 2013. № 7. С. 4-9.

24. Калмикова Л.О. Перспективність і наступність в навчанні мови й розвитку мовлення дітей дошкільного і молодшого шкільного віку: психолінгвістичний і лінгвометодичний виміри. Київ. Слово, 2017. 448 с.

25. Калмикова Л.О. Формування мовленнєвих умінь і навичок у дітей: психолінгвістичний та лінгвометодичний аспекти. Київ. НМЦВО, 2003. 320 с.

26. Кисличенко В. А. Комплексна програма забезпечення логопедичного супроводу сімей, які виховують дитину з порушеннями мовлення [Електронний ресурс]. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна*: зб. наук. праць. Вип 19, у 2-х т. Кам'янець-Подільський. 2012. Т. 1. С. 366-372. Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkr_sp_2012_19\(1\)](http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkr_sp_2012_19(1)) 41

27. Конопляста С., Сак Т. Логопсихологія. Київ. Знання, 2010. 293 с.

28. Кочерган М.П. Загальне мовознавство. Київ. Академія, 2003. 463 с.

29. Кравченко А.І. Випереджаюче навчання як засіб підготовки до школи дітей із порушеннями мовлення [Електронний ресурс]. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2014. № 8. С. 134-142. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2014_8_18

30. Кричковська Т.Д. Психологія аномального розвитку: Навчальний посібник. Київ. КНТ, 2016. 165 с.

31. Ласточкіна О. Діагностика зв'язного мовлення у дітей із тяжкими порушеннями мовлення засобами пізнавальних завдань. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2016. № 1. С. 38-46.

32. Лепетченко М.В. Формування здатності до творчого самовираження як засобу об'єктивації особистості у дітей із порушеннями мовлення. [Електронний ресурс]. *Науковий часопис НПУ ім. М.П.*

Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія: зб. наук. праць. 2015. Вип. 29. С. 54-60. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_019_2015_29_12

33. Лісова Л.І. Порівняльна характеристика арифметичних задач, що розв'язують учні загальноосвітньої та спеціальної школи для дітей з тяжкими порушеннями мовлення. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*: зб. наук. праць. Кам'янець-Подільський. Вип. 10. 2017. С. 170-179.

34. Логопедія / за ред. М.К. Шеремет. Київ. Слово. 2015. 776 с.

35. Лопатинська Н.А. Системно-динамічна організація онтогенезу мовленнєвого розвитку. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*: зб. наук. праць. Вип. 9, у 2-х т. Кам'янець-Подільський. 2017. Т. 1. С. 131-145.

36. Лопатинська Н.А. Неврологічні основи логопедії. Курс лекцій. Київ. Слово. 2017. 152 с.

37. Лурия А.Р. Высшие корковые функции и их нарушение при локальных поражениях мозга. Москва. Медгиз, 1962. 314 с.

38. Мартиненко І.В. Особливості міжособистісної комунікації у дітей із нормальним та порушеним мовленнєвим розвитком [Електронний ресурс] *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 19, Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*: зб. наук. праць. 2013. Вип. 24. С. 320-324. Режим доступу: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7592>

39. Мартинчук О.В. Компетентнісний підхід як концептуальна основа оновлення змісту підготовки майбутніх логопедів до роботи в умовах інклюзивного навчання [Електронний ресурс]. *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 19, Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*: зб. наук. праць. 2014. Вип. 26. С. 138-143. Режим доступу: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7701>

40. Марченко І.С. Діагностика комунікативних здібностей дітей із ТПМ [Електронний ресурс]. *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 19, Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*: зб. наук. праць. 2012. Вип. 21. С. 174-178. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_019_2012_21_47

41. Матющенко І.М. До проблеми соціалізації дітей з тяжкими порушеннями мовлення [Електронний ресурс]. *Логопедія*. 2012. № 2. С. 53-56. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/logoped_2012_2_15

42. Махукова Т.В. Психолінгвістичний підхід до формування мовленнєвої системи у дітей молодшого шкільного віку із ТПМ [Електронний ресурс]. *Імідж сучасного педагога*. 2014. № 7. С. 59-61. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/isp_2014_7_19

43. Методичний путівник Нової української школи: математична освітня галузь : збірник методичних матеріалів / за ред. О. Кітової. Краматорськ. Відділ інформаційно-видавничої діяльності, 2021. 37 с.

44. Миронова С.П., Гаврилов О.В., Матвєєва М.П. Основи корекційної педагогіки. Кам'янець-Подільський. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка. 2010. 264 с.

45. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainskashkola-compressed.pdf>

46. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / за ред. Н.М. Бібік. Київ. ТОВ "Видавничий дім "Плеяда", 2017. 206 с.

47. Освітні труднощі та рівні підтримки дітей з ООП: законодавство та типологія. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://vseosvita.ua/news/osvitni-trudnoshchi-ta-rivni-pidtrymky-ditei-z-oor-zakonodavstvo-ta-typolohiia-49736.html>

48. Піменова К.О. Психолого-медико-педагогічний супровід дітей з ТПМ при інклюзивній формі навчання [Електронний ресурс]. *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 19, Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*: зб. наук. праць. 2014. Вип. 26. С. 175-179. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_019_2014_26_39

49. Піроженко Т.О. Комунікативно-мовленнєвий розвиток дошкільника. Тернопіль. Мандрівець. 2010. 152 с.

50. Пилипенко О.М. Особливості емоційного інтелекту молодших школярів з порушеннями мовленнєвого розвитку. *Актуальні питання*

корекційної освіти (педагогічні науки): зб. наук. праць: Вип. 7, у 2-х т. 2017. Т. 1. С. 316-327.

51. Постанова Кабінету Міністрів України № 765 від 21.07.2011 р. про порядок організації інклюзивного навчання в закладах загальної середньої освіти. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2021/09/Poryadok-navchannya-uchniv-OOP.pdf>

52. Потапенко О.М. Сучасні підходи до вивчення особистості дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку [Електронний ресурс] *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 19, Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*: зб. наук. праць. 2012. Вип. 21. С. 225-227. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_019_2012_21_59

53. Притиковська С.Д. Розвиток координаційних здібностей у дошкільників з загальним недорозвитком мовлення. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*: зб. наук. праць. Кам'янець-Подільський. Вип. 8. 2017. С. 203-216.

54. Про затвердження Державного стандарту початкової освіти. Постанова КМУ № 87 від 21.02.2018 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text>

55. Психологія мовлення і психолінгвістика / За ред. Л.О. Калмикової. Київ. Переяслав-Хмельницький педагогічний інститут, "Фенікс", 2008. 245 с.

56. Пустовіт Л.І. Сучасні оздоровчі технології та їх використання в роботі з молодшими школярами із загальним недорозвитком мовлення. *Дитина з особливими потребами*. 2017. № 6. С. 16-21.

57. Рекомендації щодо формування математичної компетентності учнів на рівні початкової освіти. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2022/09/Metodychni_matematychna.pdf

58. Рібцун Ю.В. Про фонетико-фонематичний недорозвиток мовлення у дітей: попередження та подолання. *Дефектологія*. 2012. № 2. С. 6-10.

59. Савінова Н.В. Шляхи підвищення ефективності застосування наочних, практичних та словесних методів у логопедичній роботі з дітьми із важкими порушеннями мовлення [Електронний ресурс]. *Вісник ЛНУ ім.*

Тараса Шевченка. Педагогічні науки: зб. наук. праць. 2012. № 22 (3). С. 120-132. Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2012_22\(3\)](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2012_22(3)) 20

60. Савченко М.А. Методика виправлення вад вимови фонем у дітей. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2007. 160 с.

61. Спеціальна педагогіка: Понятійно-термінологічний словник / За ред. В.І. Бондаря. Луганськ. Альма-матер. 2003. 436 с.

62. Соботович Є.Ф. Порушення мовленнєвого розвитку та шляхи їх корекції: Навчально–методичний посібник. Київ. ІСДО, 1995. 204 с.

63. Соботович Є.Ф. Психолінгвістична періодизація мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку. *Теорія і практика сучасної логопедії* : збірник наукових праць. Київ. Актуальна освіта. Вип 1. 2004. С.7-35.

64. Соботович Е.Ф. Формирование перцептивного и смыслового уровня восприятия речи (слов) в процессе онтогенеза. *Інтеграція аномальної дитини в сучасній системі соціальних відносин*. Київ. 1994. С. 271-273.

65. Тарасун В.В. Логодидактика. Київ. Слово. 2011. 392 с.

66. Тарасун В.В., Гаврилова Н.С. Тести досягнень молодших школярів у математиці. Київ. ІЗМН, 1998. 160 с.

67. Тарасун В.В., Гаврилова Н.С. Особливості навчання математиці молодших школярів з порушеннями мовленнєвого розвитку: Навчальний посібник. Кам'янець-Подільський: ПП Мошинський В.С., 2007. 268 с.

68. Тарасун В.В., Скрипник Т.В. Сукцесивні та симультанні синтези і їх значення для формування навчальних здібностей і навчальної діяльності. *Практична психологія і соціальна робота*: зб. наук. праць. 2001. №8. С. 27-37.

69. Тищенко В.В. Ієрархія фонематичних процесів в онтогенезі дитячого мовлення. *Теорія і практика сучасної логопедії*: зб. наук. праць. Київ. Актуальна освіта. 2007. Вип. 4. С. 3-18.

70. Тищенко В.В. Класифікації порушень мовленнєвого розвитку: сучасний стан, протиріччя та шляхи їх усунення. [Електронний ресурс]. *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 19, Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*: зб. наук. праць. Режим доступу: [URL:http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/16614/1/Tyshchenko.pdf](http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/16614/1/Tyshchenko.pdf)

71. Ткач О.М. Залучення батьків до надання корекційної допомоги дітям з ТПМ в умовах класів інклюзивного навчання [Електронний ресурс]. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна*. Вип. 19, у 2-х т. Кам'янець-Подільський. 2022. Т. 1. С. 430-437. Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkr_sp_2012_19\(1\)_49](http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkr_sp_2012_19(1)_49)

72. Ткач О.М. Особливості клінічного дослідження причин затримки мовленнєвого розвитку. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): зб. наук. праць*. Вип. 19, у 2-х т. Кам'янець-Подільський. 2022. Т. 2. С. 86-94.

73. Трофименко Л.І. Механізми засвоєння лексико-граматичних одиниць мови учнями молодшого шкільного віку із нерізко вираженим загальним недорозвиненням мовлення. *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та психологія* : зб. наук. праць. Київ. НПУ ім. М.П. Драгоманова. 2015. Вип. 29. С. 112-118.

74. Трофименко Л.І. Особистісно-орієнтоване навчання дітей з порушеннями мовлення [Електронний ресурс]. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови* : зб. наук. пр. 2014. Вип. 5. С. 82-89. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ooop_2014_5_11

75. Чепелева Н.В. Проблеми психологічної герменевтики: монографія. Київ. Міленіум. 2004. 273 с.

76. Чередніченко Н.В. Психолінгвістичні та психолого-педагогічні передумови формування навички письма. *Теорія і практика сучасної логопедії* : зб. наук. праць. Київ. Актуальна освіта. 2007. Вип. 16. 323 с.

77. Шеремет М.К. Нейропсихологічні засади формування мовлення у дітей із ТПМ [Електронний ресурс]. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): зб. наук. праць*. Кам'янець-Подільський. 2022. 2012. Вип. 3. С. 384-393. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apko_2012_3_48

78. Шеремет М. К. Психомовленнєвий розвиток дітей із мовленнєвими порушеннями [Електронний ресурс] / М. К. Шеремет, Ю. В. Коломієць, В. В. Апухтіна. *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та психологія* : зб. наук. праць. 2014. Вип. 26. С. 270-

274. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_019_2014_26_58

79. Шеремет М.К., Ревуцька О.В. Логопедія (корекційна робота при дислалії) Навчальний посібник. Київ. Слово, 2009. 244 с.

80. Щербакова К.Й. Методика формування елементарних математичних уявлень у дошкільників. Київ. Вища школа, 1996. 234 с.